

»GUJA U NJEDRIMA«, panorama hrvatske fantastičke proze, priredio I. Zupan, Izdavački centar, Rijeka 1980.

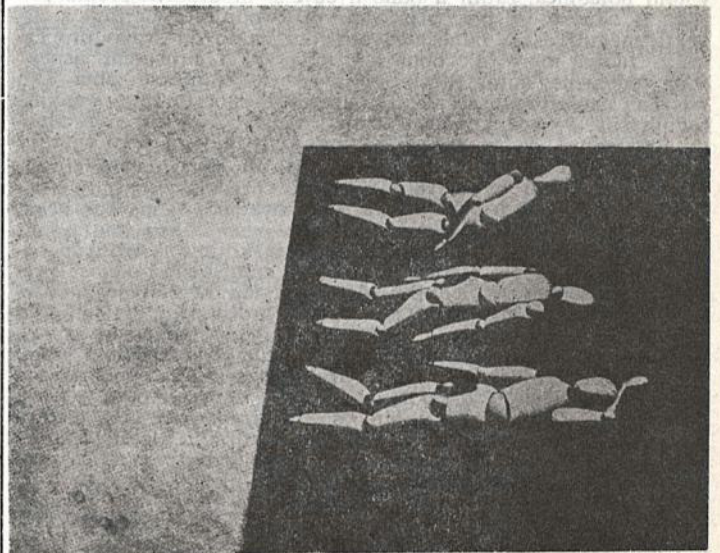
Piše: Sava Damjanov

U pojavi generacije mladih fantastičara (neki su ih, simplifikujući stvari, nazivali »borhesovci«) krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, hrvatska je književnost doživjela svakako jedan od najznačajnijih inovacijskih impulsa u svom posleratnom razvoju. Naime, u njoj su, kao i u ostalim jugoslavenskim književnostima, dugo vreme bile dominantne — u najrazličitijim pojavnim oblicima — određene prosvetiteljsko-utilitarne i realističke koncepcije umetničkog stvaranja, tačnije: koncepcije po kojima je autentični prostor književnog dela prostor objektivnog pozitivnog iskustva, te literarni modeli u kojima je — kako to duhovito primećuje Vladimir Visković — referencijalna funkcija književnosti bila primarna, a poetska funkcija gotovo sasvim zanemarena. *Fantastičko pismo*, koje su kao svoju literarnu praksu ostvarivali pripadnici generacije o kojoj je reč, počiva, međutim, na bitno drugačijim premisama: po samoj svojoj prirodi ono odbija svaku utilitarnost (težeći određenom *samogovoru*, govoru autohtonom, specifično »šifrovanom«, koji svoja semantička polja ne ostvaruje u prepoznatljivim kodovima realne stvarnosne prakse — ono se, u stvari, ukazuje kao svojevrsno metapismo); isto tako, ono svoj autentični prostor, svoja najdublja značenja, nalazi upravo izvan »objektivnog pozitivnog iskustva«, ono predstavlja — što je još Novalis primetio — jedinstven prostor slobode: prostor oslobađanja od nametnutih granica Stvarnosti, beskrajnog oslobađanja Mašte i lebdjenja u carstvu Igre, prostor oslobađanja samog jezika književnosti (od Logosa, Smisla i drugih »kvaliteta« koje mu nameće metafizika: jezik fantastičke književnosti približava se onom stupnju slobode koji je jezik nekih drugih umetnosti — slikarstva ili muzike, na primer — ostvario znatno ranije; slobode koja je — mimo suštinskih razlika u biću ove tri umetnosti — nemoguća u okviru literarne prakse što počiva na tradicionalnim predstavama o prevashodno označiteljskoj i »prenosljačkoj« ulozi književnosti) — u ovom kontekstu možemo govoriti o tome da je ovde primarna poetska funkcija književnosti; jednom rečju, fantastičko pismo nije platonovski MIMESIS, već platonovski PHANTASTIKE. Osim toga, koncept koji su sledili mladi fantastičari ne samo što je donosio bitan pomak u odnosu na dominantne tokove posleratne (pa i doratne) hrvatske proze, nego je i sam taj pomak predstavljao dominantan tok proznog stvaralaštva jednog književnistorijskog trenutka, te prvi slučaj — kod nas — svesnog i sistematskog (programskog) ispisivanja fantastike, kao znaka raspoznavanja, kao najrelevantnijeg literarnog obeležja čitave jedne generacije (možemo reći da do tog trenutka istonija nijedne jugoslavenske književnosti nije poznavala fantastiku kao *generacijsku poetiku*, kao *najrelevantniju i najizraženiju oznaku neke stilske formacije*, ili kao program književnog pravca). Ovide, takođe, treba istaći još jednu veoma važnu činjenicu: nastup mladih fantastičara na književnoj sceni pratila je istovremena, odgovarajuća, kritička refleksija, dakle, inovacijski momenat nije prošao nezapaženo, niti je doživeo pogrešna ili neadekvatna tumačenja (spomenimo, ovaj put, samo radove dvojice prvorazrednih kritičara: Branimira Donata i Velimira Viskovića). Zbog svega toga, ovako snažan prodor fantastičke književnosti u hrvatskoj literaturi krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina teško da ima analogiju u ostalim jugoslavenskim književnostima, iako se i u njima, otprilike u isto vreme, javljaju značajni pisci fantastike (M. Pavić i F. David u srpskoj, Ž. Čingo, M. Madžunkov i V. Urošević u makedonskoj, M. Svabič u slovenačkoj književnosti itd.); međutim, taj prodor je analogan s kretanjima u svetskoj književnosti, s ponovnim uskrnućem fantastike u njoj.

Guja u njedrima, panorama hrvatske fantastičke proze, čiji je priredivač Ilica Zupan, predstavlja čitaocu prevashodno generaciju o kojoj je reč. Iako ovo nije prva antologijska artikulacija njihove samostalne vrednosti (prvi put oni su doživeli ovakvu potvrdu u antologiji Nade Pinterić *Poziv na basnoslovno putovanje*, Zagreb 1972, a zatim, u širem kontekstu istorije hrvatske fantastike, u Donat-Zidićevoj *Antologiji hrvatske fantastične proze i slikarstva*, Zagreb 1975), ova panorama ipak ima opravdanje i svoj nesumnjivi značaj. Kao prvo, ona dolazi u trenutku kada je većina pripadnika ove generacije, tokom poslednje decenije, ispisala jasne konture svoje literarne fizionomije, kada gotovo iza svakog od njih stoji već nekoliko knjiga: u tom svetlu *Guja u njedrima* ukazuje se kao određena rekapi-tulacija pređenog puta, kao svojevrsno »podsećanje« i putokaz ka otvorenoj mogućnosti okretanja jednog sveobuhvatnijeg pogleda unazad. Tome posebno doprinosi šest uvodnih kritičkih tekstova koji upućuju upravo na ovakav ugao posmatranja, ali koji svojom informativnošću i kvalitetom predstavljaju i posebnu vrednost ove panorame — oni figuriraju kao pravi mali zbo-

rnik, prvi ovakve vrste, teorijskih radova o hrvatskoj fantastičkoj prozi sedamdesetih godina (valja, pre svega, istaći tekstove već pomenutog Velimira Viskovića, svakako reprezentativnog i najangažovanijeg tumača ove proze, zatim Dink Hinrih Štrunka, koji je svoj rad pokušao da gradi na modernijim metodološkim polazištima, te Milorada Stojevića, čija je *Bilješka o distanci* zanimljiv nacrt za istraživanje manje poznatih tokova istorije hrvatske fantastike). Osim toga, važnost ove panorame je i u tome što okuplja ne samo stvaraoc-pripadnike generacije o kojoj je reč, nego i predstavnike generacije koja joj je sledila, najmlađe pisce fantastike koji su se počeli javljati krajem sedamdesetih godina (ovako koncipirana, ona ukazuje na postojanje kontinuiteta jedne literarne prakse u novijoj hrvatskoj književnosti, ukazuje na to da fantastička književnost nije bila samo pomodni trik jedne generacije koja je tragala za svojim inovitetom, već da je otvorila prostranstva čijim se tragovima i novi naraštaji stvaralaca kreću). Najzad, valja naglasiti i ovo: *Guja u njedrima* nije sastavljena po *antologijskom kriteriju*, već po *kriteriju pripadnosti* (dakle, u prvom planu nije bila vrednost zastupljenih proznih tekstova, nego njihova priroda, mogućnost njihovog čitanja kao fantastičkog pisma); isto tako, za tridesetak uvršćenih autora uglavnom se (a za one najbolje u potpunosti) ne može reći da gravitiraju nekom jednoobraznom modelu fantastike, tako da se i zato čine neopravdanim pokušaji — koji su bili i te kako prisutni — da se ovaj talas fantastike u novijoj hrvatskoj književnosti svede na uticaj jednog ili dva pisca, ili iščita kao ispisivanje nekog jednoobraznog modela fantastike.

Na kraju, treba spomenuti i pitanje koje je u vezi s ovom problematikom dosta puta pominjano, naime: da li »epidemija fantastike«, koju su mladi pisci u hrvatsku književnost uneli krajem šezdesetih i početkom sedamdesetih godina, jenjava, da li je ova panorama došla post festum, kada je široki zamah fantastičke književnosti samo stvar prošlosti? Mišljenja sam da barem dve činjenice najrečitije odgovaraju na ovo pitanje: kao prvo, već pomenuti kontinuitet ispisivanja ove literarne prakse — prisustvo fantastičkog pisma i u ostvarenjima najnovije generacije hrvatskih prozaista (M. Valent, B. Horvat i drugi, koji su počeli da objavljuju krajem sedamdesetih i početkom osamdesetih godina), kao drugo, činjenica da mnogi vodeći pisci prethodne generacije (s kraja šezdesetih i početka sedamdesetih) nisu napustili staru praksu (ili su joj barem ostali vrlo bliski): o tome svedoče najnoviji romani Tribusona i Barbierija, u određenim aspektima Čuićev *Dnevnik po novome kalendaru*, a i Pavličićev *Večernji akt* sadrži — ne na marginama — elemente fantastičnog... U stvari, može se reći da fantastika u novijoj hrvatskoj književnosti nikako ne odumire nego i dalje doživljava svoj procvat, samo što osvaja nove forme (roman), menja svoja lica, otkriva nove puteve, oblike i modele, transformiše se, razgranava...

zdenka golob: odbačeno VII, bakropis u boji